

Enyedi Zsolt:

A befagyott felszín és ami alatta van.

A 2006-os választás és a magyar pártrendszer

1. Bevezetés

A pártok taktikai és stratégiai manővereinek tűzijátékát hozó parlamenti választás az azt néhány hónappal követő krízis-sorozat könnyen elfedheti előlünk a 2006-os választás legfontosabb üzenetét: a magyar pártpolitika alapszerkezetének változatlanságát. Öregedő, immár néhány szavazójuknál is öregebb parlamenti pártjaink, a térségben szokatlan módon, stabilan őrzik pozícióikat. Mint a jó katonák fegyelmezettek, táborukhoz hűségesek, ellenfeleikkel szemben könyörtelenek. Kevesen, és egyre kevesebben vannak, de újonnan jötteket nem engednek maguk közé. Kormányzati feladataikkal nehezen birkóznak meg, de újra és újra képessé válnak a társadalomban lévő remények és elégedetlenség képviselőit. Helyzetük stabilizálásával és a közpolitika monopolizálásával megteremtik a számonkérhetőség feltételeit, és biztosítják az is, hogy a kormányzat összetételére a választásokon kifejezett állampolgári akarattól függjön. Bár egyes politikai személyiségek (konkrétan Orbán és Gyurcsány) hatalmas súllyal nehezettek rá a 2006-os kampányra és a pártok ideológiája egyes esetekben jelentősen eltér a nyugat-európai mintáktól, a magyar pártok jelenleg Európa egyik legkonzolidáltabb pártrendszerét működtetik. Ugyanakkor a pártrendszer koncentrációjának és a kiélezett, polarizált versengésnek a társadalmi sokszínűség politikai tükröződése és a hosszútávú kormányzati racionalitás látja kárát.

Az alábbiakban a fenti megállapításokat finomítom a magyar pártpolitika egyes részterületeinek elemzésével. A pártok és pártrendszerek leírása számos szemponton alapulhat. A legfontosabbak, amelyeket a tanulmányban én is követni fogok a következők: a pártok száma (fragmentáció), a pártszövetségek struktúrája, a pártrendszer ideológiai tere, a pártok szervezeti jellemzői, a társadalom pártosodása, a kormányzás pártközpontúsága és végül a pártverseny logikája. Mindenekelőtt arra a kérdésre keresem a választ, hogy mennyiben hozott újat a 2006-os parlamenti választás, illetve hogy a 2002-2006-os parlamenti ciklus fejleményei mennyiben illeszkednek hosszútávú folyamatokba. Továbbá az európai pártpolitikával való összevetés segítségével megkíséreltem leírni, a magyar pártrendszert megszilárdult jellemzőit.

2. Fragmentáció

Az európai pártrendszerek a fragmentálódás korát élik (Keman-Krowel 2006). A hagyományos néppártok teret vesztek az újonnan felbukkanó, gyakran radikális és általában kis méretű pártok ellenében. A pártok számát tekintve így a Nyugat a Kelethez közeledik, hiszen a poszt-kommunista kelet-európai pártrendszerek fragmentáltabbak nyugat-európai társaiknál (Bielasiak 2002, Jasiewicz 2003, Birch 2001, Enyedi 2006a). Igaz, vannak olyan országok térségünkben is ahol csak kevés pártot találunk (Moldávia, Albánia vagy Macedónia), de ezekben az esetekben vagy a demokratikus keretek kérdőjelezhetők meg, vagy pedig a pártcímkék politikai alakulatok laza koalícióját takarják.

A pártok száma Kelet-Európában tipikusan a második szabad választás után, a rendszerváltó szövetségek felbomlásakor ugrott meg. Magyarországon viszont a „gulyás-kommunista” viszonyok és az új politikai alakulatok közötti alapvető értékbeli különbségek korai nyilvánosságra kerülése miatt nem jött létre - később szükségszerűen felbomló - széles ellenzéki unió. Sőt, az eleve mérsékelt fragmentált pártrendszer fokozatosan tovább koncentrált (Tóth 2001, Enyedi 2006b), vagyis a versengő és a parlamentbe bejutó pártok száma csökkent, a leadott szavazatok mind kevesebb pártra összpontosultak. 1990-ben a két nagy párt – az MDF és az SZDSZ – a listára szavazók még csak 46 százalékának a voksát szerezte meg. A kilencvenes évek vége óta viszont (tehát immár hét-nyolc éve) az MSZP és a Fidesz a pártpreferenciával rendelkezők körülbelül nyolcvan százalékának támogatását tudhatja stabilan magáénak.

2006 egyik nagy kérdése az volt, hogy a koncentráció tovább folytatódik-e és 2002-hoz képest a parlamentben is csökken-e a pártok száma. Ez valószínűnek tűnt, a közvélemény-kutatások egy része kétpárti parlamentet jósolt. Amennyiben az előrejelzések megvalósultak volna, a magyar vált volna a máltai mellett Európa legkoncentráltabb pártrendszerévé.

Végül négy pártlista kapott öt százalék feletti szavazatot, bár a választások után öt frakció alakult (7.1. táblázat). A frakciók számának alakulásában a pártfinanszírozás- és a patronázs-rendszer hatása érhető tetten, amennyiben a KDNP frakciójának létrejöttét a párt vezetői azzal (is) indokolták, hogy így a jobboldal több intézményes lehetőséghez és anyagi forráshoz jut. Ám miután a KDNP választói támogatottsága nem éri el az egy százalékot, és mivel a KDNP vezetőit egyeztetési kötelezettség terheli a Fidesz felé, jelenleg a parlament közelebb van a négypárti, mint az ötpárti struktúrához.

7.1. táblázat

A parlamenti mandátumok megoszlása

	1990		1994		1998		2002		2006	
	db.	%	db.	%	db.	%	db.	%	db.	%
MSZP	33	8,5	209	54,1	134	34,7	178	46,1	190	49,2
Fidesz	22	5,7	20	5,2	148	38,3	164	42,5	141	36,5
KDNP	21	5,4	22	5,7	0	0,0	0	0,0	23	6,0
SZDSZ	94	24,4	70	18,1	24	6,2	20	5,2	20	5,2
MDF	164	42,5	38	9,8	17	4,4	24	6,2	11	2,8
FKGP	44	11,4	26	6,7	48	12,4				
MIÉP					14	3,6				
egyéb	2	0,5	1	0,3					1	0,3
függetlenek	6	1,6			1	0,3				

A számok nyelvén a fentiekénél pontosabban is ki lehet fejezni a pártrendszer koncentrációjának folyamatát. Erre a leggyakrabban használt mutató a pártok effektív száma.¹ Az 1990-es választás után 6.7 effektív párt volt Magyarországon, ez a szám előbb 5.5-re (1994), majd 4.5-re (1998) és 2.8-ra (2002), végül, 2006-ban, 2.7-re csökkent. A mandátumarányok kevésbé meredek és kevésbé monoton hanyatlást mutatnak. A magyar parlament 3.7 effektív párttal indult. 1994-ben 2.9, 1998-ban 3.4, 2002-ben 2.2, míg

2006-ban 2.35-re változott ez a jelzőszám. Ugyanakkor ez a trend is lefelé tart, bár ha a KDNP-t (23 képviselő) külön egységnek kezeljük, 2.6 lesz a 2006-os parlament mérőszáma, s ez már a fragmentáció csekély mértékű növekedését jelezné 2002-hez képest. Még inkább így lenne, ha a Fideszhez társult politikai alakulatokat (Nemzeti Fórum 10 képviselő, Kisgazda Polgári Egyesület 8, Fidelitas 7, Magosz 5, Lungo Drom 3, Vállalkozók Pártja 2) külön egységként kezelnénk.

Bár a kétpártrendszer távolabbra került a választások révén, fontos leszögezni, hogy 2002-höz képest is tovább folytatódott a koncentrálódás folyamata. A parlamenten kívüli pártokra leadott szavazatok száma 635 ezerről 174 ezerre, vagyis az összes szavazat mindössze 3.2 százaléka csökkent. Közelebb került az egypárti abszolút többség lehetősége: ettől az MSZP-t jelenleg mindösszesen négy mandátum választja el. A két első pártra leadott szavazatok aránya is nőtt (a 2002-es 83 százalékról 85-re). Parlamenti arányuk 86 százalék, illetve ha a Fideszt és a KDNP-t összevonjuk, 92 százalék lett. Összehasonlításképpen, Albániában a képviselők 65 százaléka tartozik a két legnagyobb párthoz, Bulgáriában 56, Csehországban 77, Észtországban 55, Lettországon 50, Litvániában 50, Macedóniában 64, Moldávia 89, Lengyelországban 63, Romániában 74, Szerbiában 54, Szlovákiában 54, Szlovéniában 67, Ukrajnában pedig 70 százalék ez az arány. Európában a máltai és a görög parlament a magyarnál is kevésbé fragmentált, de az utóbbi esetben az aránytalan választási rendszer egy plurálisabb (általában három-pólusúnak leírt) politikai teret takar.

A pártrendszer koncentrálódását nagyban segítette az aránytalan választási rendszer, mindenekelőtt a magas (négy, majd öt százalékos) küszöb és a választókerületekre jutó alacsony mandátumszám. 2002-ben a választási rendszer úgynevezett mechanikus hatásai közül elsősorban a területi listaállítást nehezítette meg a kisebb pártok dolgát. Négy évvel korábban még hét olyan párt indult a választáson, amelyre listán az ország egész területén lehetett szavazni, ám ezek közül csak három lépte át a parlamenti küszöböt. 2006-ban viszont csak öt párt volt képes 20 területi lista felállítására, közülük viszont csak a MIÉP-Jobbik nem jutott be a parlamentbe (7.2. táblázat). A Munkáspárt és a Centrum Párt eleve esélytelen volt a parlamentbe való bejutásra hiszen – bár korábban 20 területi listájuk volt – az ország közel felében nem is lehetett rájuk szavazni.² Az elveszett – pontosabban, a parlamenti mandátumot nem eredményező – szavazatok számának csökkenése és a két nagy párt magas szavazataránya együttesen azt eredményezte, hogy a pártokra leadott szavazatokat minden korábbiaknál arányosabban fejezték ki a parlamenti mandátumarányok. A választási rendszer aránytalanságának egyik bevett mérőszáma a Loosemore-Hanby index, amely az fejezi ki százalékokban, hogy a mandátumok mekkora hányada került más pártokhoz a szavazatarányokhoz viszonyítva³. A 2006-os index csak alig valamivel több mint a fele a négy évvel korábbinak és csupán a harmada a legnagyobb aránytalanságot produkáló 1994-es választás értékének. (Ekkor a listás szavazatok egyharmada is elegendő volt a parlamenti többséghez, mivel az MSZP az egyéni választókerületek 85 százalékában nyerni tudott.) Vagyis egyre kevésbé van szükség a mandátumszámítási technikák ún. mechanikus hatására ahhoz, hogy kevés párt kerüljön a parlamentbe.

7.2. táblázat

A választási rendszer hatása a pártrendszerre

	1990	1994	1998	2002	2006
parlamenti küszöböt átlépő listák száma	6	6	5	3	4
20 területi listát állító pártok száma	6	8	8	7	5
országos listát állító pártok száma	12	15	12	8	10
Loosemore-Hanby aránytalansági index	20,18	21,15	12,28	11,7	6,8

A rendszer pszichológiai hatása viszont nyilvánvalóan továbbra is erőteljesen sújtja a kispártokat. Ahhoz, hogy ez a hatás működjön és a választók nagy arányban szavazzanak stratégiaileg, vagyis nem elsődleges, hanem másodlagos preferenciáik szerint, illetve távol maradjanak, ha számukra megfelelő nagypárt nem létezik, szükség volt a pártrendszer pólusai közötti nagy érzelmi és ideológiai távolságra. A politikai, kulturális, média és vallási elitek, melyek felépítése mindig is közel volt a kétpólusú struktúrához, rendszeresen támadták azzal az öt százalék körüli pártokat, hogy veszélyeztetik „oldaluk” győzelmét. Az eredetileg töredezettségű közönség fokozatosan elfogadta az elitek kétpólusú szembeállítását és választott oldalának nagy pártja mögé állt. Vagyis a választási rendszer nem önmagában, hanem a polarizációval összekapcsolódva érte el a pártok számának csökkenését (Enyedi 2006b).

Ugyancsak a fragmentálódás csökkenése felé hatott a miniszterelnök dominanciája a kormány felett. A miniszterelnök egyre meghatározóbbá váló szerepe azzal járt, hogy a jelöltet állítani nem tudó kispártok értelme megkérdőjeleződött (Tóka 2004). Az ország központosított jellege is nehezíti a csak önkormányzati pozíciókat birtokló pártok fennmaradását. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a parlamentből való kiesés után legfeljebb egy, a parlament sáncain belül maradt párt segítségével lehet visszakapaszkodni.

Ugyanakkor a Fidesz vártnál nagyobb arányú veresége, valamint az SZDSZ és az MDF megerősödése utat nyitott a fragmentáció növekedése előtt. Felmerült annak a lehetősége, hogy a Fideszhez kapcsolódó szervezetek némelyike önállósuljon, és a Fidesz egyes stratégiái is kívánatosnak mondták a Fideszen kívüli jobboldal megerősödését. De nem logikai paradoxon és egyben logisztikai képtelenség-e azt elvárni egy párttól, hogy egy másik párt sikerén munkálkodjon? A következő alfejezet erre a kérdésre is válaszolni próbál.

3. A pártszövetségek struktúrája

A 2006-os választás, az MDF és a Fidesz ellentéte ellenére, megerősítette a pártközi viszonyok immár egy évtizede változatlan alapstruktúráját. Fennmaradt, sőt megszilárdult a „két tábor, két vezető párt, hiányzó középpárt” képlet. Ezzel Magyarország tartósan eltér a kis európai államokra hagyományosan jellemző felállástól, mely nagy szerepet biztosít a változó koalíciókban kormányzó középpártoknak.⁴ A főbb pártok által követett stratégiák nálunk elzárták egy ilyen fejlődés útját. A Fidesz vezetősége legalább 1994 óta képviseli következetesen azt az álláspontot, mely szerint

két tábor létezik, melyek között nem lehet átjárás. Ugyancsak a kilencvenes évek közepén, de legkésőbb Demszky Gábor pártelnöki bukása után, az SZDSZ is felhagyott középpárti ambícióival, és berendezkedett a baloldalon belüli niche-párt szerepébe. Bár az MSZP - szemben az SZDSZ-szel - számos ideológiai dimenzió tekintetében a pragmatikus centrumban található, miután múltja és társadalmi támogatottsága is a pólus-szerepre „kárhoztatja”⁵, az ideológiai centrum elfoglalásával csak nehezíti egy valódi középpárt felbukkanását. A 2006-os választás egyik nívója, hogy az MDF köntösében megjelent egy potenciális középpárt. Ahhoz azonban, hogy ezt a szerepet valóban betölthesse, szüksége lenne más pártok együttműködésére és megfelelő választási eredményekre. Egyelőre mind a két feltétel hiányzik.

Az elmúlt évek fejleményei újra rávilágítottak arra a sajátosságra, hogy a magyar pártok identitása tekintetében centrális jelentősége van a koalíciós preferenciáknak. A táborok közötti váltást nem egyik vagy másik ideológiai tétel megváltozása jelzi, hanem az, hogy ki kit jelöl meg szövetségesnek, illetve ki kit zár ki. 1993-ben a politikai tér átalakulását az harangozta be, hogy a Fidesz nem zárta ki az MDF-t mint koalíciós partnert és az tett pontot az átalakulás folyamatára, hogy az SZDSZ koalícióra lépett a szocialistákkal. 2002-ben a Centrum profilját sem valamelyik ideológiai vagy programtárgyat adta meg, hanem az, hogy egyforma távolságra helyezte magát mindkét táborból. 2006-ban Gyurcsány és Orbán szimmetrikus elutasítása az MDF részéről sokak szemében felért egy szövetséges-, és ezáltal, táborváltással.⁶ Azonban a hárompólusú szövetségi rendszer kialakulásának valószínűségét, az MDF alacsony támogatottságán túl, az is gyengíti, hogy az MDF vezetői is egy kétosztatú, bal és jobboldalra szétváló térben, a jobboldali téréfelen belül helyezik el magukat.

A választás második fordulójának éjszakáján Orbán Viktor az összefogás hiányát jelölte meg mint a polgári oldal kudarcának okát. Bár az vitatható, hogy a konkrét esetben igaza volt-e, kétségtelen, hogy a pártok együttműködése alapvető fontosságú a magyar pártverseny egészében. A politikatudomány keveset tud a választások közötti párt-együttműködésről, mert a pártrendszerek többsége vagy arányos választási szisztémán alapuló sokpárti rendszer, ahol az együttműködés fő terepe a kormányalakítás, vagy egypárti kormányzást eredményező többségi rendszer, ahol az együttműködés tere szükségképpen korlátozott. Azonban miután a pártoknak minden rendszerben számolniuk kell azzal, hogy cselekedeteik hathatnak pozitívan is valamely másik párt esélyeire, mindenképpen indokolt lenne nagyobb figyelmet fordítani a jelenségre. Különösen igaz ez azokban az országokban, ahol a választási rendszer lehetővé teszi a másodlagos pártpreferenciák kifejezését. Ilyen ország Magyarország is.

Az elmúlt másfél évtized tapasztalata alapján a következő együttműködési technikák állnak a pártok rendelkezésére:

- (1) a pártok közvetlen anyagi segítséget nyújthatnak egymásnak,
- (2) megnyithatják szövetségesük előtt a párthoz tartozó médiát,
- (3) elismerhetik egymás kompetenciáját bizonyos területek felett,
- (4) retorikai gesztusokkal erősíthetik egymás hitelét,
- (5) tartózkodhatnak a jelöltállításától egyes választókerületekben,
- (6) támogathatják a másik párt egyéni jelöltjeit,
- (7) felvehetik a másik párt képviselőit a pártlistára,
- (8) közös jelölteket
- (9) közös listát állíthatnak vagy

(10) arra bízathatják híveiket, hogy a másik pártra szavazzanak.

Magyarországon az intézményi háttér nagy teret biztosít mindezen technikáknak. A pártok állami támogatása meglehetősen bőkezű, a pártok és médiumok kapcsolata szoros, és a polgároknak több szavazatuk van (két önkormányzati, két vagy három parlamenti, egy európai parlamenti), melyeket a pártok érdekeinek megfelelően megoszthatnak. Az együttműködés azonban mindig kockázatokkal jár: a párt elveszítheti azok támogatását, akik partnerével nem rokonszenveznek, erőforrásokat veszíthet, illetve megerősíthet egy később ellene forduló riválist. Különösen bizonytalan a kimenetele annak, ha „A” párt arra akarja rávenni híveit, hogy „B” pártra szavazzanak „A” párt helyett. Ha felszólítása sikerrel jár, közvetlenül csökkenti saját szavazati arányát. Ha nem, hiteléből veszít. Az ilyen gesztus hosszú távú hatása is kétséges: a taktikai okokból másra szavazók könnyen átszokhatnak. A pártidentitás irodalmának immár több évtizedes megállapítása szerint ugyanis minél konzekvensebben szavaz valaki egy adott pártra, annál inkább megszilárdul a párthoz való érzelmi kötődése. Vagyis akár ideiglenes, taktikai átszavazások is rombolhatják a szavazók pártos identitását.

Ám mindezen kockázatok ellenére 2006-ban az MSZP egyes vezetői arra bízatták híveiket, hogy az SZDSZ-re szavazzanak. Az összes többi fentebb felsorolt együttműködési technika is megjelent a kampányban és a kampányt megelőző hónapokban. Úgy látszik, a pártok számának csökkenése ellenére, a magyar pártverseny logikája továbbra is rákényszeríti a pártokat az együttműködésben rejlő kockázatok vállalására. Ugyanis a pártok koalíciós preferenciáinak merevsége miatt nem a párt, hanem a tábor győzelme a tét. A szövetségesek ugyan riválisok is, de jó szereplésük valószínűsíti a tábor sikerét. Sőt, ahogy azt a KDNP kiválásának a története is mutatta, parlamenti képviselők adott esetben értékesebbek lehetnek, ha nem a saját párt, hanem egy szövetséges padosoraiban ülnek. A táborok érdekérvényesítésének maximalizálása egy meglehetősen bonyolult, hol erőkoncentrációt, hol pedig tolerancián alapuló koordinációt kívánó stratégiát ír elő. Amíg nem sikerül egy pártnak egyedül kormányoznia (amely lehetőség persze nincs túl messze), addig azok a pártok lesznek előnyben, melyek jól játsszák ezt a bonyolult játékot.

4. Az ideológiai tér

2002 és 2006 között keveset változott a főbb pártok ideológiája, de a hangsúlyváltások komoly következményekkel jártak. Az MSZP-ben visszaszorultak az etatista, antiliberalis és nemzeti áramlatok. A magát világnézeti pártként definiáló, újjászerveződött KDNP jobban igazodik az európai kereszténydemokrácia magatartási normáihoz mint a Giczy György által fémjelzett időszakban, de a kispártiság előnyeit is kihasználva, a Fidesznél határozottabban utasítja el az európai fősodor liberális világszemléletét - kulturális és gazdasági téren egyaránt. A KDNP az előbbi tekintetben jobbra, az utóbbi vonatkozásban balra áll nyugati testvérpártjaitól. Az SZDSZ a korábbiaknál sokkal nagyobb hangsúlyt helyez jobboldali gazdasági programjára. Az MDF ugyanezt az utat követi, miközben a korábbi autoriter beszédmód szinte teljesen eltűnt a párt retorikájából. Végül pedig a Fidesz levonta globalizmus-kritikájának gazdasági tanulságait, és, miközben kulturális nacionalizmusát mérsékelte, nagyobb teret szentelt a gazdasági protekcionizmus és az állami ár- és bérszabályozás hangsúlyozására.

Fideszes politikusok előbb csak a bal-jobb kategóriák értelmetlenségéről beszéltek, majd kimondták, hogy balra állnak a szerintük neoliberális MSZP-től.

A fenti váltások nem veszélyeztették az ideológiai tér alapszerkezetét. Már 1994-ben eldőlt, hogy az antikommunizmus és a liberalizmus együttes hangsúlyozása nem életképes Magyarországon, és a kilencvenes évek végére csupán két alternatív ideológiai csomag maradt fenn: a nemzeti (nacionalista), konzervatív, antikommunista, keresztény (klerikális) és tradicionalista elemekből felépülő jobboldali és a liberális (antiklerikális, kozmopolita) és szocialista („anti-antikommunista”) nézetekből ötvözött baloldali. Karácsony (2003) kimutatta, hogy a pártválasztást eredetileg két attitűd-dimenzió határozta meg: a klerikalizmus, antikommunizmus és nacionalizmus elemeiből összekapcsolódó dimenzió, mely a jobboldali pártokat választotta el a szocialistáktól, az SZDSZ-nek és a Fidesznek köztes pozíciót biztosítva, valamint az antikommunista, piacpárti és liberális attitűdöket kombináló tengely, mely a kereszténydemokratákat és a szocialistákat választotta el a liberálisoktól (az SZDSZ-től, és kevésbé, a Fidesztől). Az elmúlt évtizedben a második dimenzió gyakorlatilag eltűnt, a megmaradt egyetlen dimenzió pedig az SZDSZ bázisa felzárkózott az MSZP-éhez az egyik póluson, a Fidesz szavazói pedig a jobboldali pártok híveihez a másikon. A polgárok továbbra is sokféle logika mentén kapcsolják össze a közpolitikai preferenciáikat, de a politikai tér egydimenzióssá vált, párhuzamosan a pártok számának csökkenésével, sőt valamelyest megelőzve azt (Tóka 2005b). Benoit és Laver (2006: 166) szakértők véleményén alapuló vizsgálata szerint a 18 poszt-kommunista ország közül Magyarország az egyetlen, amelynek a pártrendszere egyetlen ideológiai dimenzió mentén jól leírható. A liberális identitás politikai jelenősége, az SZDSZ minden igyekezete ellenére, továbbra is eltörpül a bal-jobb polarizációhoz képest, amihez az is hozzájárult, hogy markánsan konzervatív identitású szavazóbázis sem alakult ki (Angelusz-Tardos 2005).

Miközben a fő ideológiai választóvonal tartalma keveset változott, a szimbolikus témák szerepe valamelyest halványult a ciklus folyamán. A nemzeti problematika a 2004-es referendum után szorult vissza, bár a „nemzeti oldal” kifejezés (a „polgári” mellett) megmaradt a jobboldali tábor önazonosságát kifejező címkének. A vallási témák is háttérbe szorultak, de a KDNP visszatérése a parlamenti politikába és az SZDSZ antiklerikalizmusának felerősödése valószínűsíti újbóli megerősödésüket. Az antikommunizmus, Orbánnak a Kádár-rendszer felé tett gesztusai és Gyurcsánynak az adott korszakkal szembeni kritikája miatt ugyancsak veszített valamit jelentőségéből, de teljesen nem tűnt el.

A táborok identitását illetően a gazdaságról alkotott elképzelések továbbra is másodlagos jelentőségűek maradtak a kulturális értékekkel szemben, ezért is hangzott meglepően az MDF érvelése, mely saját, nyugati értelemben vett jobboldali gazdasági filozófiával (is) magyarázta a Fidesztől való eltávolodását. Megjegyzendő, hogy amennyiben a gazdaságpolitika valóban a szövetségeket is meghatározó fő ideológiai tengellyé válna, akkor ez, a jelenlegi pozíciók fennmaradása esetén, az MDF és az MSZP centrális helyét eredményezné és elősegítené a középpártok által uralt koalíciók kialakulását.

Bár a gazdaság filozófiák (még?) nem bírnak táborszervező erővel, a pártok nagy jelentőséget tulajdonítanak nekik a választási sikerben, ezért különösen igyekeznek ezen a téren a közvélemény változásához igazítani pozícióikat. Ez megnehezíti az álláspontok kikristályosodását, de a 2006-os választást megelőzően a baloldal is és a jobboldal is

határozottabb gazdasági profilt alakított ki: a bal inkább jobboldalit, a jobb inkább baloldalit. A fenti megállapítás persze egyszerre túlzás és torzítás is: a Fidesz gazdaságpolitikája vállalkozóbarát és számos módon kedvez a hazai középosztálynak, az MSZP szociálpolitikája pedig nagyobb hangsúlyt helyez a leszakadó rétegek támogatására. Ennyiben mindketten megfelelnek a pártcsaládjukról kialakított sztereotípiáknak. Azonban az állam gazdasági szerepvállalásának hangsúlyozása már 1995 (Bokros csomag), de különösen 2002 óta a jobboldal sajátja. Nem annyira a jobboldali pártoknál szokatlan konkrét programok (privatizáció elutasítása, hatósági árak, stb.) távolították el a Fideszt az európai jobboldal nagy részétől, hanem retorikájának eltolódása az erőteljes kapitalizmus-kritika felé. Az MSZP esetében az európai mintától való különbözőség kevésbé látványos, amennyiben több nyugati baloldali párt vett részt liberalizáló reformokban vagy állt éppen azok élére. Ugyanakkor az MSZP helyzete különbözik például a jobbra tolódott brit Munkáspárttól, amennyiben a Munkáspárt még mindig állam- és elosztás-központúbb legfőbb riválisánál.

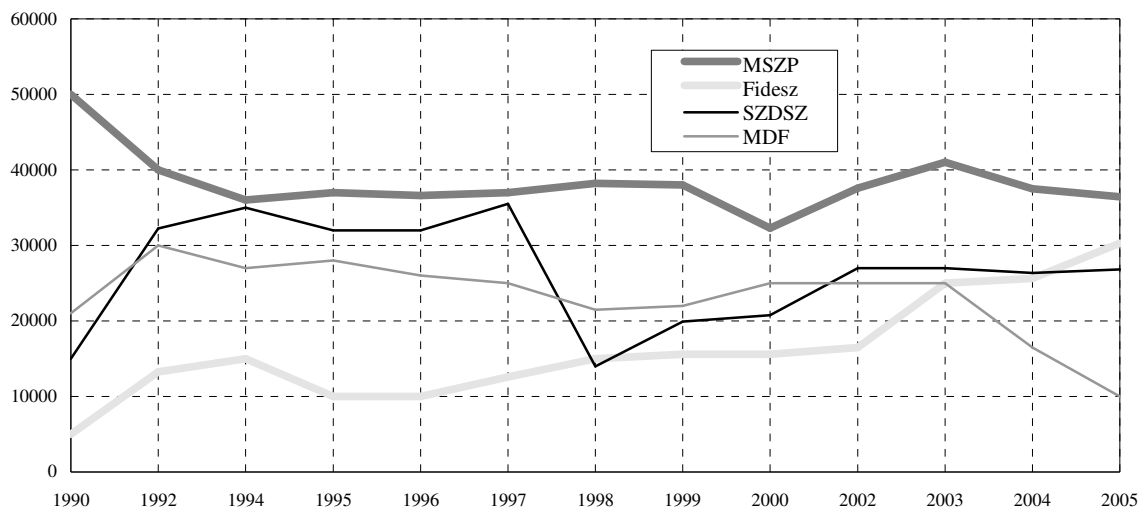
A baloldali és jobboldali politikák keveredése ellenére a bal-jobb tengely a polgárok politikai azonosulásának és tájékozódásának egyik legfőbb eszköze. A szavazótáborok meglehetősen jól elkülönülnek a bal-jobb skálán elfoglalt helyük szerint és a polgároknak viszonylag kevés kétségük van afelől, hogy a pártokat hova helyezték a skálán. A szakértők is differenciált, széthúzott, azaz polarizált bal-jobb struktúrát látnak, mint ahogy azt egy Robert Rohrschneider és Stephen Whitefield által 2003-2004 fordulóján készített vizsgálat mutatta. Eszerint, egy hétfokú skálán a Munkáspárt értéke 1, az MSZP-é 2.5, az SZDSZ-é 3.4, a Fidesz-é és az MDF-é (2002-es közös listájuk miatt egy egységnek lettek számítva) 5.5., a MIÉP-é 7. A rangsor alapján úgy tűnik, hogy a pártversenyt meghatározó teret még mindig a múlt konfliktusai és kevésbé a jelen közpolitikai csatározásai határozzák meg. A jobboldali és baloldali radikális pártok fokozatos térvesztése csökkentette a pártrendszer egészének polarizáltságát, de a jobbközép és a balközép közötti politikai és érzelmi távolság alapján továbbra is jogosan írható le polarizáltnak a pártrendszer.

5. A pártok szervezeti jellemzői

A négy parlamenti párt tagságának összlétszáma stabilizálódni látszik, az MDF és az MSZP veszített, az SZDSZ és a Fidesz nyert tagokat (7.1. ábra). Az SZDSZ és a Fidesz látványosan növelte saját, azaz nem az államtól származó bevételeit is, és csak az MDF-nél tapasztalható ezzel ellentétes tendencia. 2005-ben egy párt, a Fidesz tagdíj-bevétele először meghaladta a százmillió forintos határt (Enyedi 2006c).

7.1. ábra

Pártok taglétszámának alakulása

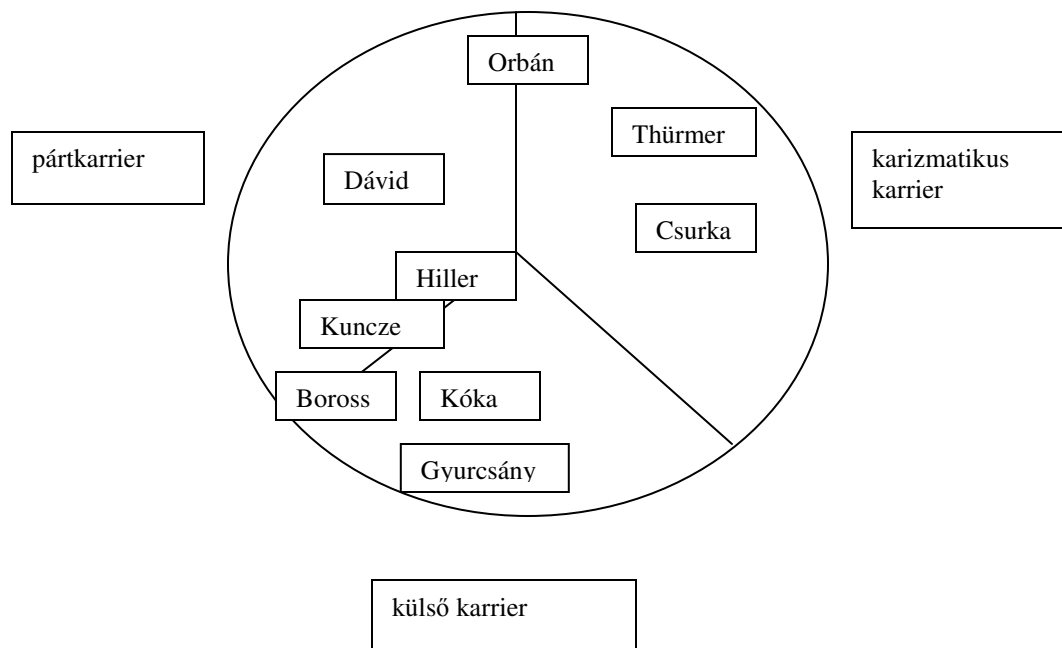


Forrás: Az 1990 és 1994-es adatokhoz Körösi (1998: 90), az 1994-es adatokhoz Van Biezen (2001:111), az 1994 utáni adatokhoz a Magyarország Politikai Évkönyvei.

A hagyományos párt-elitek szilárdan őrzik hatalmukat, bár néhány „politikai vállalkozó” is komoly sikereket mondhat magáénak. Háromféle pártvezető-típust érdemes ebben a vonatkozásban megkülönböztetni (7.2. ábra). A „karizmatikus” karriert bejárók általában maguk alapították a pártot, és egyszemélyben határozzák meg annak ideológiáját. A „pártkarrierrel” érvényesülők a párt aktivistáiként és képviselőiként szerzett érdemeik révén emelkedtek fel a ranglétrán. A „külső” karriert befutókat a párt kooptálta azon előnyeik miatt (pénz, hírnév, befolyás, szervezői képesség, meggyőző erő, stb.) melyeket az illető a párton kívül szerzett. Az utóbbi típusban a jelölt általában közvetlenül vezetővé való megválasztása előtt lép csak be a pártba. Szélsőséges eset volt Medgyessy Péter, aki úgy vált az MSZP egyik *de facto* vezetőjévé, hogy a pártba egyáltalán nem lépett be. Vigyáznunk kell azonban, hogy ne abszolutizáljuk a formális párt-tagságot. Mindazok a szereplők a(z informális) párt részének tekinthetők, akik tartósan együttműködnek a párt-célok megvalósításában. Az MSZP esetében különösen indokolt lehet az egykori MSZMP és KISZ funkcionáriusokat „belsőként” kezelni. Az autonóm pártokra a pártkarriert bejáró vezetők a jellemzők. Azonban minél inkább függ egy párt a választási versenytől, annál inkább rákényszerülhet arra, hogy idegenlégiós vezetőket importáljon.

7.2. ábra

Magyar politikusok karrier-útjai



A jelenlegi pártvezetők többsége régi motoros. Kóka és Gyurcsány tekinthető leginkább külsősnek, de ők is integrálódtak a párhierarchiába, igaz, Boross Péterhez és némileg Kuncze Gáborhoz hasonlóan, előbb a „közhivatali pártba” és csak aztán a „pártközpontba”. Gyurcsánynak a pártvezetők közé való emelkedése aláhúzta, hogy az 1990-es politikai elithez nem tartozók számára elsősorban a kormányon, és nem a párton keresztül vezet a felemelkedés útja, de a pártbeli pozíciók megszerzése általában számukra is szükséges.

A rövid pártbeli múlttal de jelentős anyagi és társadalmi erőforrásokkal rendelkező Gyurcsány felemelkedését úgy is lehet értelmezni, mint a pártok autonómiájának meggyengülését. Ugyanakkor Gyurcsány a helyi pártszervek és küldöttek meghódításával, a Győr-Sopron megyei elnöki tiszt elnyerésével, valamint a „pártnak van kormánya és nem a kormánynak pártja” jelszóval jutott hivatalába, és ennyiben erősítette a pártszervek rekrutációs funkcióját és a kormányzás pártelvűségét. A párton belüli demokratikus viszonyok jeleként értelmezhető, hogy Gyurcsány és Kiss viadala nyílt, a küldöttek által eldöntött küzdelem volt, melynek eredményeképpen a szocialista párt-elit vereséget szenvedett. Azonban a végletes centralizáltság továbbra is jellemzője maradt a magyar pártoknak. Gyurcsány hatalmának megszilárdítása után az MSZP is beállni látszik a sorba, amit a platformok elsovadása is jelez. Továbbá Gyurcsány győzelme Kiss felett azt is megmutatta, hogy a szavazatszerzési logika legfőbb képviselői a párton belül nem a pártelithez tartozók, - mint azt Michels és Duverger nyomán gondolhatnánk - hanem az alacsonyabb szintű pártaktivisták.

Az elmúlt évek folyamán a Fidesz-ben (mint ahogy a Munkáspártban, a MIÉP-ben és, helyel-közzel, az MDF-ben is) tovább erősödött az egyszemélyi vezetés. A

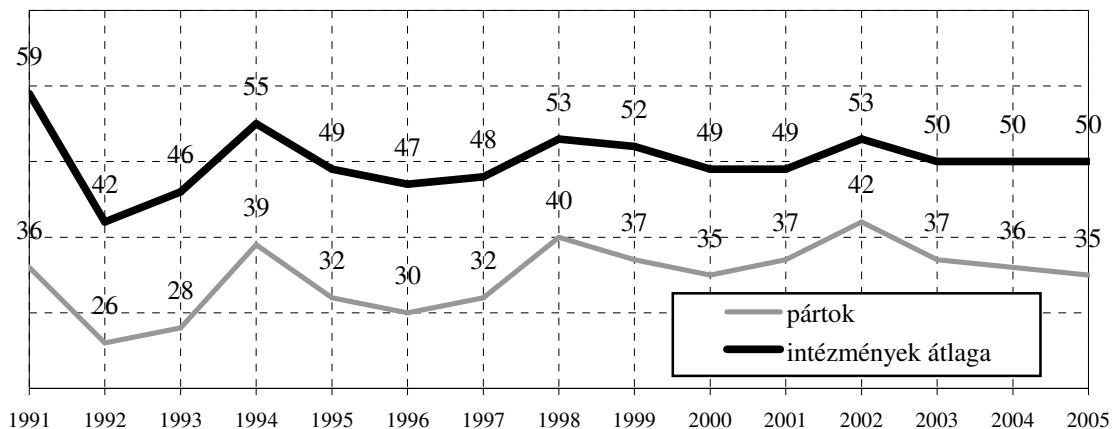
tagozatok kiépülése sem jelentett korlátot, már csak azért sem, mert az ő élükre is az elnök állított vezetőket. Azonban lehetséges, hogy a centralizációs tendencia a Fidesz esetében elérte végső határát. A választások után a jobboldalon is népszerűvé vált az értelmezés, amely szerint a belső demokrácia hiánya diszfunkcionálissá vált. Mindenekelőtt a választókerületi elnököknek a párt elnöke általi kinevezése, a pártbeli tisztségekre tett pártelnökségi javaslatok kizárólagossága és a titkos szavazás jogának csorbulása.⁷

6. A társadalom pártossága

A pártrendszer „társadalmasítására” - hogy a magyar átlagpolgár otthonra talált volna valamelyik pártban és megbecsüléssel fordulna a pártpolitika felé - a 2002 és 2006 közötti ciklusban sem került sor. A pártok iránti bizalom továbbra is alacsony, az előző ciklusra jellemző lassú növekedés 2002 után már nem folytatódott (7.3. ábra). A reményekre jogosító magas 2002-es részvétel sem ismétlődött meg. Ugyanakkor a valamely párttal azonosulók aránya nemzetközi összehasonlításban már 2002-ben is magasnak volt mondható (Tóka 2005a: 32). Mint azt Karácsony Gergelynek a kötetben szereplő tanulmánya bemutatja, a „pártos” szavazók aránya 2006-ra sem csökkent, ami nagyban hozzájárult a szavazótáborok stabilizálódásához.

7.3. ábra

A pártok iránti bizalom változása a politikai intézmények átlagos megítéléséhez viszonyítva (éves átlagok, 100 fokú skálán)



Forrás: Bakonyi-Hann-Karácsony (2006)

A pártrendszer koncentrálódása csökkentette annak valószínűségét, hogy jól körülhatárolható társadalmi csoportok kifejezőiként működjenek a pártok, bár társadalmi beágyazottságukat különböző kutatók különböző módon ítélik meg (a társadalmi beágyazottság gyengeségét jelzi pl. Tóka 2005a, erejét Angelusz-Tardos 2005, Enyedi 2004). A közvetlen emberi kapcsolatok pártpreferenciák tekintetében zártabbak, mint felekezeti, iskolázottság, életkor vagy nem szerint (Angelusz-Tardos 2005), és ez azt jelzi, hogy a pártpolitika betüremkedett az átlagszavazók privát szférájába is.

A 2006-os választásokat megelőzően a pártok a korábbiaknál érezhetően nagyobb figyelmet fordítottak híveik mozgósítására. A két vezető párt részletes adatbázisokat épített fel és aktivisták tízezreit mozgatta a részvételi szándék ébrentartása érdekében.⁸ A Gallup 2006. április 7.-i felmérése szerint a választók 20 százalékát, a Fideszes szavazók 34 százalékát kereste fel otthonában Fideszes aktivista.⁹ A korábinál nagyobb mobilizációs erőfeszítéseket indokolta, hogy a meghódítható szavazótömeg lecsökkent. Ugyancsak ebbe az irányba hatott az a közvélekedés, amely a 2002-es MSZP győzelmet a jobb mozgósításnak tulajdonította, a 2006-os választásra pedig alacsony részvételt várt. A republikánusok Egyesült Államok-beli győzelme szintén sokakban erősítette a hitet, hogy a hagyományos, bekopogtatós kampánynak a média-demokrácia korában is van jelentősége. Amerikai tanácsadók felbukkanása révén ez a tudás közvetlenül is megjelent a magyar kampányban.

Az elmúlt évtizedben a társadalom politikai mozgósítása, Nyugat-Európától eltérően, elsősorban jobboldalról történt meg. Az elmúlt ciklusra is ez volt a jellemző. Nehéz felbecsülni, hogy a Fideszes konzultációk, petíciók, gyűlések és egyéb rendezvények révén hány, korábban passzív polgár került kapcsolatba a politikával, de ha csupán néhány tízezerről volt is szó, az is komoly előrehaladást jelent. A részvétel minőségét tekintve persze kevésbé egyértelműen lehet előrelépésről beszélni, különösen ha az alulról, spontán módon szerveződött mozgalmak idealizált képét tekintjük mércének. A valóságban azonban a politikai és társadalmi elithez tartozó csoportok szinte mindenütt részt vesznek a mozgalmak szervezésében és a spontaneitás legalább annyira az imázs része mint valóság. A polgári körök pedig annyiban kifejezetten alulról jövőnek minősülnek, hogy minimális előkészítés után születtek meg, és ellenzékben, nem a hatóságok révén, hanem éppen a hatóságok ellenére működtek. A Fidesz vezetői joggal állíthatták, még ha a konkrét számokban túloztak is, hogy sikerült felépíteniük egy politikai közösséget.¹⁰ Ugyanakkor az a tény, hogy a 2002-2006-os időszak jobboldali tömegmegmozdulásai egy politikai vezér hívására és támogatására szerveződtek meg és nem produkáltak a vezértől független elitet, nyilvánvalóan korlátozza e mozgalmak pozitív hatását az állampolgári kultúrára.

A ciklus második felének látványos rendezvénysorozatával a Fidesz célja már nem annyira a közösség-építés, mint inkább a szimpatizánsok táborának növelése lehetett. Orbán Viktor abból indulhatott ki, hogy a polgárok cinikusan tekintenek a pártok küzdelmére, ezért minél inkább függetleníti egy párt vagy egy közszereplő magát a hagyományos pártpolitikától és fordul közvetlenül a néphez, annál vonzóbbá válik. Pártellenes retorikája, a miniszterelnöki vitán tanúsított viselkedése (hogy tudniillik nem ellenfelének, hanem a kamerának beszélt), a petíciók, faluparlamentek és konzultációk szervezése mind jól illeszkedett ehhez az állásponthoz. A stratégia azonban nem járt átütő sikerrel. Orbán valószínűleg egyszerre becsülte alul és fölül az átlag választópolgárt. Felülbecsülte annyiban, amennyiben azt gondolta, hogy az többre aspirál a gladiátorok küzdelmén kívül álló és az eredményről döntő néző szerepénél. S alulbecsülte a szavazókat amennyiben azt remélte, hogy a kérdőívezések és road show-k pótolják számukra a valódi részvétel élményét és készek lesznek pártok fölötti szereplőnek elfogadni a pártvezért.

7. A pártok súlya a kormányzásban

Bár a 2002-2006-os időszak egyik kulcseményét, az állampolgárságról szóló referendumot nem párt kezdeményezte, a pártok továbbra is biztosan uralják a közéletet (Enyedi-Tóka 2006). Ugyan sikerült a parlamentbe bejutnia a Somogyért Egyesület jelöltjének, a parlamenti választás megmaradt a pártok monopóliumának. 1990-ben 198 független jelölt indult, 1994-ben 103, 1998-ban 53, 2002-ben 40, míg 2006-ban már csak 12. A média pártossága sem csökkent, talán még nőtt is az elmúlt években. Az állampolgárok növekvő arányban használnak politikailag egyszínű intézményeket (Angelusz-Tardos 2005). Az alkotmánybíróság politikainak tekinthető aktivitása visszaszorult, a Nemzeti Bank vezetőjének nyilatkozatait a politikai elit és a közvélemény jelentős része pedig egyszerűen pártpolitikai gesztusokként kezelte. Csupán a pártellenes habitusú köztársasági elnök és néhány üzletember politikai aktivizálódása ejtett csorbát a pártok közéleti monopóliumán.

A pártvezetők azonban már a eddig is gyakran voltak képesek háttérbe szorítani a párt többi részét, s ennyiben megkérdőjelezni a pártelvűség kizárólagosságát. A 2006-os választási kampány különösen sokak éltek meg a miniszterelnök és az ellenzék vezére személyes vetélkedéseként. A miniszterelnök kormányzati súlyának növekedésével együtt mindez jól belesimul a - Magyarország vonatkozásában Körösi András által leírt - prezidencializálódás jelenségébe.¹¹ Ugyanakkor Medgyessy lemondása megmutatta a miniszterelnöki hatalom korlátait is. Bebizonyosodott, hogy a prezidencializálás nem járt a kormánypártok önállóságának és cselekvőképességének felszámolásával. Éppen a miniszterelnök személyének kampánybeli fontossága miatt a pártok nem engedhetik meg maguknak, hogy a meggyengült kormányfőt pozícióban tartsák.

A választás után felálló kormányrendszer részben gyengíteni, ám más vonatkozásokban éppen erősíteni is látszik a pártok hatalmi súlyát. A közigazgatási államtitkári intézmény megszüntetése, a szaktárca területével korábban keveset foglalkozó pártfigurák miniszterré kinevezése a pártelvűség erősödését jelzi. Hiller, Szekeres, Lamperth, Kóka, Molnár, Veres, Kiss és Gráf nem csupán párttagok, hanem többen közülük pártjuk meghatározó vezetői. Ugyanakkor befolyásukat aláássza a minisztériumok mozgásterének csökkentése, az Államreform Bizottság és a Nemzeti Fejlesztési Tanács felállítása. Szintén a pártok súlyának csökkenése felé hathat az, hogy a Fidesz lemondott a párt által közvetlenül ellenőrzött főpolgármester indításáról.

8. A pártverseny logikája és intenzitása

A verseny intenzitása csökkent abban az értelemben, hogy fogyott az ingadozó szavazók száma. Nőtt tehát a kiszámíthatóság: kevés párt, jól ismert kombinációban küzd az egyre kevésbé átcsábítható szavazók támogatásáért. Megint csak szemben Nyugat Európával, Magyarországon a kormányra kerülés egyre kisebb büntetést vont maga után a következő választásokon. Egy másik vonatkozásban viszont a verseny kiélezettebbé vált. A néhány százalék megnyerhető szavazó döntése radikálisan eltérő kormánypolitikát és kormányzó elitet eredményez. Emiatt a választási kampány szerepe tovább nőtt. A kiélezett verseny rákényszerítette a pártokat, hogy innovatív taktikával lépjenek meg ellenfelüket és minden korábbinál nagyobb figyelemmel kövessék a közvélemény hullámzását.

Európában, a sok új párt felbukkanása ellenére, az elmúlt években a pártversengés eltolódott a bipolaritás felé. Nők azoknak a választások száma, amelyeken két

kormányzati alternatíva csap össze, és a választások révén vagy helyükön maradnak a kormánypártok vagy mindannyian ellenzékbe vonulnak. Ezzel a fejleménnyel összhangban (azt részben előidézte), a szavazók hajlamosabbakká váltak kormányzati teljesítményük illetve kormányzati ígéreteik szerint értékelni a pártokat, és kevésbé kollektív identitások alapján szavazni. A magyar fejlemények ugyanebbe az irányba mutatnak: a közvetlen érték-ütközések rovására erősödött a pártok közti kompetencia-verseny (Török 2006, Tóka Gábor 2005a,b). Ez potenciálisan növelheti a verseny intenzitását, amennyiben a kormányzati teljesítményre figyelő szavazók mozgékonyabbak, mint akik identitás vagy érték-elkötelezettség alapján szavaznak.

A konszenzusos kérdések előtérbe kerülése nyilván összefügg azzal is, hogy csökkent a fragmentáció, elérhető közelségbe látszott kerülni a kétpártrendszer. A gyűjtőpártok igyekeznek ugyan távol tartani magukat olyan kérdésektől, melyek megoszthatják szavazóikat. Azonban ez a helyzet-diktálta stratégia immár sokadszor mond csődöt a Fidesz esetében. Török Gábornak a kötetben olvasható tanulmánya részletesen elemzi a párt nyerési esélyeit rontó taktikai hibákat a 2006-os kampány során. A radikális gesztusokért hibáztatható a befolyásos politizáló értelmiség, de miután a párt legfelsőbb vezetése is sokadszor vesz részt ezekben a - később általuk is kárhozottatott - akciókban, úgy tűnik, hogy a vezető magyar politikusok érzelmi háttere és értékelkötelezettsége nem kompatibilis a kizárólag teljesítmény-orientált, pragmatikus versengés logikájával.

9. Konklúzió

Az Európai Parlament 2004-es és a magyar parlament 2006-os választása egyaránt egy konszolidálódott és koncentrált pártrendszer képét mutatták. A pártok számának csökkenésénél is látványosabb jelenség, hogy immár nyolc éve új párt nem ért el választási sikert. Sőt, miközben a tizenhat évvel ezelőtti hat parlamenti pártból öt rendelkezik jelenleg is frakcióval, 1993 után alapított párt még az egy százalék közelébe sem jutott a 2006-os választáson. Ha eltekintünk az MDF és a Fidesz kapcsolatának meglazulásától, a szövetségi viszonyokat is immár egy évtizede stabilnak tekinthetjük. Bár a történelmi távlat még hiányzik, mindezen fejlemények alapján joggal beszélhetünk a pártrendszer „befagyásáról”, legalábbis a pártcímkék szintjén.

A pártok alapvető feladata a társadalmi akarat kormányzati megjelenítése. Ezt segíti Magyarországon a versengés intenzitása, a világos kormányzati alternatívák léte, a verseny egydimenziós ideológiai tere, a kormányok stabilitása, az erős pártfegyelem a parlamentben, a pártok autonómiája, valamint a pártpolitika jelenléte a társadalmi élet legkülönbözőbb zugaiban. Ezek a jellegzetességek egyben biztosítják a kormányozhatóságot, a számonkérhetőséget, a világos felelőségi viszonyokat is. A táborhoz való hűség lehetővé teszi, hogy a választók döntése, és ne pedig a választások után meginduló pártközi tárgyalások döntsék el a kormány összetételét. Igaz, ahogy a pártrendszer koncentrált, úgy szorult vissza a sajátos, kisebb társadalmi csoportokra jellemző ideológiai csomagok képviselőinek valószínűsége. Ugyanakkor az a tény, hogy a polgárok, kénytelen-kelletlen, tömbösödtek, csökkentette az elveszett szavazatok számát.

A bal és jobb kategóriáit érő sokféle politikusi kritika ellenére a magyar pártpolitika két oldal, a közvélemény által bal- és jobboldalnak azonosított két tábor

küzdelmén alapul. A verseny a két vezető párt között kiegyenlített, ám támogatottságuk, az elmúlt csaknem két évtized tükrében, nem azonos. Az amerikai pártrendszer aszerint szokás ciklusokra osztani, hogy melyik párt dominál: melyik párt a nap és melyik a hold. A 2006-os választás megerősítette, hogy a magyar pártrendszer 1994 óta tartó ciklusának a napja az MSZP, holdja a Fidesz. Ugyanakkor az előbbi, a miniszterelnök látványos akciói ellenére, megmaradt a passzívabb, pragmatikusabb félnek, míg a Fidesz továbbra is aktív, ideologikus, a versengés tétjét folyamatosan átdefiniáló párt.

A végrehajtó hatalom gyakorlása szempontjából hárompárti struktúráról beszélhetünk, hiszen a Fidesz és az MSZP mellett az SZDSZ befolyása is meghatározó, mint ahogy azt a miniszterelnök-váltás mutatta. Ugyanakkor a választók előtt álló alternatívák szempontjából nem az SZDSZ, hanem az MDF jelentheti a „harmadik erőt” amennyiben koalíciós preferenciái és lehetőségei rugalmasabbaknak tűnnek. A semmilyen strukturális jelentőséggel nem bíró KDNP feltámadása esetlegesnek tűnik, de rávilágít két mélyebben fekvő sajátosságra. Az egyik az, hogy a márkanevek számítanak. A KDNP-nek nem volt pénze, társadalmi támogatottsága, ismert és kedvelt politikusai. Viszont volt neve. A másik a katolikus egyház szerepe. A Fideszt az egyház elfogadta és támogatta, de amikor volt rá lehetősége, kiállt egy „sajátabb” frakció mellett.

A pártrendszer egyszerűsödése és stabilizálódása meglepően hamar következett be. Azonban a középtávú stabilitás forrásai hosszútávon ellentétükbe fordulhatnak. Kétségtelen például, hogy Orbán megítélése az egyik legfontosabb vízválasztója a magyar politikának (mint egykor a francia politikának De Gaulle-é), s ezáltal (saját szándékai ellenére) többek között éppen az ő személye váltotta ki a szavazótáborok lecövekelését a 2002-2006 közötti ciklusban. Ugyanakkor a személyre fókuszált kampányok (mint amilyen a 2006-os volt) magában hordozzák az instabilitás lehetőségét. A Magyarországon megszilárdult ideológiai mintázatok¹² ugyancsak feszültséget, és ezáltal változást generálhatnak, ha kialakul egy egységes európai politikai tér és az igazodásra kényszeríti a nemzeti pártokat is. További bizonytalanságot jelent, hogy a pártrendszer nem azáltal konszolidálódott, hogy jól körülhatárolható, erős csoporttudattal rendelkező társadalmi csoportok lehorgonyozódtak volna valamely párt mellett.

Ám jelenleg mégis a magas fokú stabilitás jeleit kell kiemelnünk. A pártok magas korát jól mutatja, hogy a következő választásokon már olyanok is voksolhatnak, akik még nem éltek a szavazataikért versengő pártok alapításakor. Nem csak a pártelit egy jelentős része és nem csak a pártnevek azonosak a tizenhét évvel ezelőttiekkel, hanem a pártrendszer számos alapvető jellemzője is: így az alacsony fragmentáltság, a bal-jobb koalíciók szembenállása és váltakozása, a gazdasági kérdések alárendelt szerepe, és a magas fokú érzelmi és értékbeli polarizáció. A legfiatalabb szavazók már nem is emlékezhetnek másféle politikára, mint amilyet jelenleg maguk körül látnak. Egyre inkább jogosult a magyar pártrendszer intézményesüléséről (Enyedi 1998, Enyedi-Tóka 2006), a pártrendszer befagyásáról beszélni.

A stabilitás persze nem adottság, azt a pártvezérek mindennapi döntései teremtik újjá. A kis és új pártok elé akadályokat állító intézményi rendszer mellett szervezeti és ideológiai megújulások sora segítette a pártokat az elmúlt lassan két évtized túlélésében. Szemben a térségünk nagy részében tapasztalható tendenciával, Magyarországon a mindenkori kormánnyal szembeni elégedetlenséget „Öfelsége ellenzéke” mindig is hitelesebben képviselte, mint a hagyományos pártokon kívüli erők. Ebben nagy szerepe volt az éles kormány-ellenzék szembenállásnak, a koalíciós preferenciák merevségének.

Mindez nagy valószínűséggel károsan hatott a pártok kormányzati teljesítményére, azonban hozzájárult a pártverseny logikájának megszilárdulásához. A polarizált, konfrontatív pártverseny, az ellenzéki és a kormánypárti pozíció közötti óriási különbség arra hajtotta a pártokat, hogy, kormányon és ellenzékben egyaránt, a választási győzelem reményének alárendeljék a gazdasági racionalitást. A kormányzati felelőtlenség és az erősödő populizmus miatt viharos politikai és gazdasági környezet jött létre, de ebben a viharos környezetben a pártok megmaradtak stabil kikristályosodási pontoknak.

Parlamenti pártjaink kulturális-szimbolikus politikájukkal megőrizték törzsközönségüket, gyakran demagógiába hajló közpolitikai, mindenekelőtt a választók életszínvonalának emelésére tett javaslataikkal pedig megnyerték az aktuális vesztesek rokonszenvét. A népszerűnek szánt javaslatok növekvő súlya, hozzájárult ugyan a politikai status quo fennmaradásához, ám 2006-ban válságba sodorta a magyar gazdaságot. A következő évek eseményei talán megmutatják, hogy a gazdasági stabilitás kárán megvásárolt pártrendszer-stabilitás többet hozott-e az ország konyhájára mint amit szomszédaink ingatag pártrendszereik mellett el tudtak érni.

IRODALOM

Angelusz Róbert és Tardos Róbert 2005. A választói tömbök rejtett hálózata. In: Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.). *Törések, hálók, hidak: Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 65-159.

Bakonyi Eszter, Hann Endre és Karácsony Gergely: A politikai közvélemény a Medián kutatásainak tükrében. In Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.), *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, DVD melléklet.

Benoit, Kenneth - Michael Laver. 2006. *Party Policy in Modern Democracies*. London: Routledge.

Bielasiak, Jack 2002. The Institutionalization of Electoral and Party Systems in Postcommunist States, *Comparative Politics*, 34. évf., 2. sz., 189-210.

Biezen, Ingrid van 2003. *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East-Central Europe*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Birch, Sarah 2001. Electoral Systems and Party Systems in Europe East and West, *Perspectives on European Politics and Society*, 2. évf., 3. sz., 355-377.

Enyedi Zsolt 2004. A voluntarizmus tere. *Századvég*, 9 évf., 3, 3-27.

Enyedi Zsolt - Tóka Gábor (2006, előkészületben) The Only Game in Town: Party Politics in Hungary) In: Stephen White, David Stansfield, and Paul Webb (eds.) *Political Parties in Transitional Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Enyedi Zsolt 1998. Pártrendszer és politikai konszolidáció. *Politikatudományi Szemle*, 7. évf. 3. sz., 5-33.

Enyedi Zsolt 2006a. Party Politics in Post-Communist Transition. In: William Crotty and Richard Katz (eds.) *Handbook of Political Parties*. London: Sage, 228-238.

Enyedi Zsolt 2006b. The Survival of the Fittest: Party System Concentration in Hungary. In: Susanne Jungerstan-Mulders (ed.) *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*. Aldershot: Ashgate, 177- 202.

Enyedi Zsolt. 2006c. Accounting for Organisation and Finance. A Contrast of Four Hungarian Parties. *Europe-Asia Studies*, 2006, vol. 58, 7,

Jasiewicz, Krysztof 2003. Elections and Voting Behaviour. In: Stephen White, Judy Batt and Paul G. Lewis (eds.) *Developments in Central and East European Politics 3*. Durham: Duke University Press, 173-189.

Karácsony Gergely 2003. A választói magatartás trendjei Magyarországon. In Kurtán Sándor, Sándor Péter és Vass László (szerk.), *Magyarország politikai évkönyve 2003*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány.

Keman, Hans and André Krouwel, 2006. *The Rise of a New Political Class?* Working Papers Political Science No. 2006/02, Department of Political Science, Vrije Univeristeit Amsterdam

Körösényi András 1998. *A magyar politikai rendszer*. Budapest: Osiris.

Körösényi András 2006. Gyurcsány-vezér. InÉ Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.), *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 141-149.

Sárközy Tamás 2006. MSZP-SZDSZ-kormányzás 2002-2006 – a kormányzati technológia oldaláról. In: Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.), *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 126-140.

Tóka, Gábor 2004. Hungary, in S. Berglund, J. Ekman, and F. H. Aarebrot (eds), *Handbook of Political Change in Eastern Europe*, 2nd revised and updated edition Cheltenham: Edgar Elgar.

Tóka Gábor 2005a. A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban. In: Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.). *Törések, hálók, hidak: Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 17-64.

Tóka Gábor 2005b. A törésvonalak, a pártok és az intézményrendszer. In: Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.). *Törések, hálók, hidak: Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 243-321.

Tóth Csaba 2001. A magyar pártrendszer fejlődésének fő iránya. In: *Politikatudományi Szemle*, 10. évf., 3. sz., 81-104.

Török Gábor 2006. Politikai napirend, 2005: a kvázi-kétpárti verseny éve. In Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.), *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 50-71.

¹ Az index a pártok szavazat- vagy mandátumarányai négyzetösszegének a reciproka. Két 50 százalékos párt esetében például: $1/(0.5^2+0.5^2)=1/(0.25+0.25)=1/0,5=2$.

² A Munkáspártnak 11, a Centrum Pártnak 8 megyei listája volt.

³ Az indexet úgy számoljuk ki, hogy összeadjuk pártonként szavazatarányok és a mandátumarányok közötti különbségek abszolút értékét, majd az összes különbséget elosztjuk kettővel.

⁴ A középpárt alatt baloldali és jobboldali "vegyértékekkel" egyaránt rendelkező pártot értek. Ezzel szemben centumpártnak azt a pártot nevezhetjük, mely az ideológiai dimenzió közepét foglalja el.

⁵ Ezt jelzi, hogy az MSZP-t, pragmatizmusa ellenére, a választók rendszeresen szélsőségesebb pozícióba helyezték a bal-jobb skálán mint a legtöbb gazdasági és kulturális kérdésben radikálisabb programmal fellépő SZDSZ-t.

⁶ Ebbe az irányba mutatott az MDF-szavazók második fordulás viselkedése is: a Fidesz-jelöltek nem jobban, hanem valamivel még rosszabbul is szerepeltek azokban a körzetekben, amelyekben az MDF szavazók saját jelölt nélkül maradtak.

⁷ Lásd pl.: Heti Válasz 2006, május 18, 6. évf. 20. sz.

⁸ Schmitt Pál, a Fidesz alelnöke négyszáz-négyszázötvenezer aktivistáról beszélt március 10.-i sajtótájékoztatóján. Ez még tízzel osztva is jelentős szám.

⁹ <http://www.gallup.hu/Gallup/release/jolk45huie4.htm>

¹⁰ Kövér László például így nyilatkozott: „Ma egyetlen politikai közösség létezik: a polgári oldal közössége – a maga kétmillió választójával és százezres aktivistahálózatával. Heti Válasz, 6. évfolyam 18. szám, 2006. 05. 04.

¹¹ A miniszterelnök súlya számos dimenzió mentén vizsgálható, és nem feltétlenül változik minden dimenzióan ugyanabba az irányba. Így fordulhat elő, hogy míg Körösényi (2006) a prezidencializálódás

újabb fázisaként értékeli a Gyurcsány-kormányt, Sárközy (2006: 130) azt írja, hogy Gyurcsány felszámolta a prezidenciális kormányzást.

¹² A pártcsaládjukból kilógó ideológiával és habitussal rendelkező pártokat természetesen Nyugaton is találunk, és a Kelet Európai térségben a magyar pártok az Euro-konformabbak közé tartoznak. Különösen világosan látszik ez azóta, amióta Lengyelországban és Szlovákiában sajátos ideológiai képletű populisták pártok értek el látványos sikereket.